

КОНТЕКСТЛИ ТАЪЛИМ МУҲИТИНИ ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУҲИТИДА ҚЎЛЛАШНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ

Насруллаева Асолат Абдумалик қизи

Бугунги кунда ўқитувчи нафақат ўқитиши, балки таълим оловчиларнинг қандай ўрганишини тушуниши ва ҳис қилиши, бундан ташқари, аудиторияда ва аудиториядан ташқари машғулотлар жараёнида талабалар томонидан олинган билим ва кўникмалар келажакда фойдали бўлиши ва ҳақиқатда ишлатилиши мумкинлигини тахмин қилиши керак. Бу шахсга йўналтирилган педагогиканинг ҳам, таълим жараёнини ташкил этишда компетенцияга асосланган ёндашувнинг вазифасидир. XVI асрда Я.А. Коменский замонавий оммавий ҳамкорлик педагогикасини ишлаб чиққан, аммо таълим жараёнини аудиторида ташкил этиш бугунги рақамлашган жамиятда доимий муваффақият калити ҳисобланмайди. Биринчи навбатда, бу замонавий таълимнинг энг муҳим тамойилларидан бири - очиқлик тамойилига тегишли. Очиқлик тамойилини амалга ошириш, яъни ўқув фаолияти субъекти ўзининг шахсий имкониятларидан таълим ресурсини яратади, талаба шахсини ривожлантириш ва ўзини ўзи англаш каби таълим мақсадларига эришишга ёрдам беради. Очиқ таълимнинг асосий қоидаларини кўриб чиқиш ушбу материалда тақдим этилган контекстли таълим технологияси (КТТ) концептуал ва мазмунли равишда очиқ таълимнинг асосий ғоясига тўлиқ жавоб беради ва биринчи навбатда, ўз нуқтаи назарига кўра, дейишга асос бўлади.

Контекстли таълим технологияси (КТТ) – педагогик жиҳатдан тугалланмаган матннинг бир қисми сифатида қаралади ва профессионал таълим муассасаларида ўқув жараёнини тизимли ташкил этишда, олий таълим муассасаларида вазиятларни ўйин симуляциясига асосланган ҳолда бошқаришда қўл келади.

Контекстли таълим (лотинча contextus - чамбарчас боғлиқлик, уйғунлик, ўзаро боғлиқлик) - касбий фаолиятнинг предмети ва ижтимоий мазмуни динамик тарзда моделлаштирилган, шу билан ўқувчининг ўқув фаолиятини мутахассиснинг касбий фаолиятига айлантириш учун шарт-шароитларни таъминлайдиган машғулот.

Контекстли таълим-бу олий таълимда фойдаланиш учун мўлжалланган, талабаларнинг касбий тайёргарлигига йўналтирилган ва касбий контекстан тизимли фойдаланиш, ўқув жараёнини касбий фаолият элементлари билан босқичма-босқич тўлдириш орқали амалга ошириладиган фаол таълим шакли.

International Multidisciplinary Scientific Global Conference on Education and Science

Hosted Online from Vienna, Austria
on October 20th, 2022.

www.conferencepublication.com

Умуман олганда контекстли таълим - конструктивистик¹ назарияга асосланган таълим ва ўқитиш усули бўлиб, унда ўқувчилар ўзлаштирилган билимларни тажрибада қўллаш имкониятига эга бўлган тарзда тақдим этилади. Барча илмий билимлар жисмоний, ижтимоий, маданий, сиёсий, иқтисодий ва шахсий шароитлар, реал ҳаётнинг вазиятларни, инсон ҳаракатларини қўзғатувчи субъектив ақлий ва ҳиссий жараёнларни, жамоавий ижтимоий жараёнда шахсларнинг ижодий ролини тавсифловчи шароитлар доирасида ўрганилади. Талабалар янги маълумот ёки билимларни хотираси, тажрибаси ва олган билимларига асосланиб қайта ишлашлари мумкин.

Контекстли таълим назариясининг муаллифи А.А.Вербицкий ҳисобланади². Контекстли таълимнинг моҳияти бутун тизимни ўзлаштирилган касбий фаолият мазмунини фан, ижтимоий ва маънавий-ахлоқий таълим шакллари, методлари ва (анъанавий ва янги) воситалари ёрдамида илмий тилда кетма-кет моделлаштиришдир³.

А.А.Вербицкийнинг фикрига кўра, талабанинг касбий фаолиятни эгаллаши контекстли таълимда унинг фаолиятидан ҳақиқий таълим, яъни академик турдаги, квазипрофессионал ва ўқув-касбий орқали хусусий касбий фаолият ҳаракати жараёни сифатида амалга оширилади⁴. Бундай ҳолда, ўқитувчининг вазифаси - “ўтмиш-бугун-келажак” контекстини белгиловчи психологик-педагогик шароит яратиш, шу билан бирга таълим субъектининг ўқув-билиш фаолиятини олиб боришдан иборат.⁵

Шундай қилиб, контекстли таълимнинг асосий мақсади талабанинг нафақат назарий маълумотни ўзлаштириши, балки амалиётда ундан фойдаланиши, яъни амалиётга тадбиқ эта олишидир⁶.

¹ **Конструктивизм** (лотин тилидан. *construere-building*)— 70-йилларнинг охири-XX асрнинг 80-йиллари бошларида пайдо бўлган замонавий фан фалсафаси тенденцияларидан бири.

² Вербицкий, А.А. Контекстное обучение в компетентностном подходе [Текст] / А.А. Вербицкий // Высшее образование в России. - 2006. - №11. - С. 3946

³ Вербицкий, А.А. Теория контекстного образования как концептуальная основа реализации компетентностного подхода [Текст] / А.А. Вербицкий // Коллекция гуманитарных исследований. - 2016. - № 2 (2). - С. 6-12.

⁴ Вербицкий, А.А. Теория и технологии контекстного образования [Электронный ресурс]: учебное пособие / А.А. Вербицкий - Электрон. текстовые данные. - М.: Московский педагогический государственный университет, 2017. - 268 с. - Режим доступа: <http://www.iprbookshop.ru/72517.html>.— ЭБС «IPRbooks».

⁵ Вербицкий, А.А. О категориальном аппарате теории контекстного образования [Текст] / А.А. Вербицкий // Высшее образование в России. - 2017. - № 6. С. 57-67.

⁶ Гедулянова, Н.С. Организация научно-исследовательской деятельности обучающихся [Текст] / Н.С. Гедулянова, А.М. Митяева // Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки. 2016. - № 3 (72). - С. 274-283.

International Multidisciplinary Scientific Global Conference on Education and Science

Hosted Online from Vienna, Austria
on October 20th, 2022.

www.conferencepublication.com

А.А.Вербицкий “контекст” атамасини шахс томонидан маълум бир вазиятда идрок этиш, англаш ва ўзгаришига таъсир қиладиган, вазиятнинг ўзига ва унинг алоҳида таркибий қисмларига маъно ва аҳамият берадиган субъектнинг фаолияти ва хулқ-атворининг ички ва ташқи шароитлари тизими деб белгилайди. Ички шарт деганда олим бу ҳолатда инсонни шунингдек, унинг билим ва тажрибасини тушунади.

Таълим жараёнида контекстли ёндашувни қўллаш масалалари В.А.Далингер⁷, В.И.Данильчук⁸, Н.С.Пурешева⁹, В.В.Сериков¹⁰ ва бошқалар томонидан ўрганилган.

Контекстли вазифалар деганда¹¹ кўплаб тадқиқотчилар мотивацион хусусиятга эга бўлган вазифани тушунадилар, унинг шarti талабаларнинг ижтимоий-маданий тажрибаси билан боғлиқ баъзи бир вазиятнинг тавсифи; вазифа талаби - бу ҳолатни таҳлил қилиш, тушуниш ва тушунтириш ёки унда ҳаракат қилиш усулини танлаш, муаммони ҳал қилиш натижаси - таълим муаммоси билан учрашиш ва унинг шахсий аҳамиятини тушуниш ҳисобланади¹²[55; 56; 240; 262]. Таълимда контекстли вазифалар ёрдамида осонгина талаба шахсининг мослашиш жараёнини амалга ошириш мумкин ва шу билан “унинг шахсий салоҳиятини фаоллаштириш” мумкин, уни “изланишга ундаш, ўрганилаётган нарсанинг кадр-қимматини англаш”га ундаш мумкин, яъни “контекстли вазифанинг мазмуни ўрганилаётган ҳодисалар талабани маълум бир ихтисосликка олиб бориши керак бўлган йўналишга эга”¹³[55; 56; 57].

О.М.Мясникованинг¹⁴ фикрига кўра, контекстли вазифалар мазмуннинг асосий бирлиги муаммо бўлиб, у ҳақиқий ҳаётда учраши мумкин, бундай вазифаларнинг контексти талабаларнинг мавжуд билимларидан фойдаланиш, янгиларини

⁷ Далингер, В.А. Контекстные математические задачи и формирование ключевых компетенций [Текст] / О.В. Янушик, В.А. Далингер // Высшее образование в России. - 2017. - № 3 (210). - С. 151-154.

⁸ Данильчук, В.И. Гуманитаризация физического образования в средней школе (личностно-гуманитарная парадигма): монография [Текст] / В.И. Данильчук. - СПб. - Волгоград: Перемена, 1996. - С. 103.

⁹ Пурешева, Н.С. Сборник контекстных задач по методике обучения физике: Учебное пособие для студентов педагогических вузов. [Текст]. / Н.С.Пурешева, Н.В.Шаронова, Н.В.Ромашкина, Е.А.Мишина. - М.: МПГУ, 2013. 116 с.

¹⁰ Сериков, В.В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем [Текст] / В.В. Сериков. - М.: Логос, 1999. - 272 с.

¹¹ Горбузова, М.С. Контекстные задачи как средство интеграции содержания предметных областей математики, физики и информатики [Электронный ресурс] / М.С. Горбузова, С.А. Коробкова, Т.К. Смыковская, В.В. Соловьёва //Современные проблемы науки и образования. - 2015. - № 5.

¹² Горбузова, М.С. Методика использования систем контекстных задач при обучении будущих учителей информационным технологиям : автореф. дис. . канд. пед. наук : 13.00.02 [Текст] / Горбузова Марина Сергеевна. - Волгоград, 2015. - 29 с.

¹³ Горбузова, М.С. Методика использования систем контекстных задач при обучении будущих учителей информационным технологиям : дис. . канд. пед. наук : 13.00.02 [Текст] / Горбузова Марина Сергеевна. - Волгоград, 2015. - 184 с.

¹⁴ Мясникова, О.М. Использование контекстных задач при оценивании метапредметных результатов [Текст] / О.М. Мясникова // Пермский педагогический журнал. - 2014. - Вып. 5. - С. 110-113.

International Multidisciplinary Scientific Global Conference on Education and Science

Hosted Online from Vienna, Austria
on October 20th, 2022.

www.conferencepublication.com

Ўзлаштириш ва олинган натижаларни шарҳлашга ёрдам бериш учун шарт-шароитларни таъминлашга мўлжалланган [13 ва бошқалар].

Контекстли таълим ва ўрганиш ҳақиқий дунёга уланиш орқали талабалар учун ўрганиш мазмунли қилишни ўрганиш бўлади. У талабаларнинг қизиқишлари, тажрибалари ва маданиятларига таянади ва уларнинг талаблари нимани ва қандай ўрганиш ва қандай баҳоланиши билан боғлиқ. Контекстли таълим ўқитиш ва ўрганиш фаолияти тажрибада кўринади бунда ўқувчилар ўзлаштириш мазмуни билан бир қаторда ушбу ўрганилаётган мавзунинг долзарблигини, унинг илмий, педагогик ақамиятини таҳлил қиладилар.

Контекстли ўқитиш синф, жамоа, талабалар ўртасида ҳамда ўқитилаётган фанлараро алоқадорлигида кўришимиз мумкин.

Шундай қилиб, контекстли таълим талабаларни мазмунли, интерфаол ва ҳамкорликдаги фаолиятга жалб қилади, бу уларнинг ўз-ўзини тартибга солувчи инсон бўлишига ёрдам беради. Бундан ташқари, ушбу ўқув тажрибалари талабалар ва уларнинг ўқув гуруҳлари ўртасида ўзаро боғлиқликни кучайтиради. Талабаларнинг контекстли муҳитда таълим олиши ҳамда баҳоланиш-ягона стратегияга асосланади.